

Význam a potreba vyučovania lokálnej histórie na menšinových školách

Ján Chlebnický

CHLEBNICKÝ, Ján. The Importance and the Need of Teaching Local History to Minority Schools. Individual and Society, 2000, Vol. 3, No. 1.

The article is devoted to the need of recreating educational activities of Slovak national schools in Hungary. Situation of Slovaks living in Hungary is rather complicated. The article underlines necessity of shaping and enhancing national awareness alongside Slovak language, Slovak culture and Slovak traditions. This necessity is demonstrated on the Békešska Čaba where the Slovak - Hungarian textbook was created on the basis of Békešska's Čaba own history.

Slovak minority. National awareness. Education.

Békéšska Čaba (Békéscsaba), niekdajšia metropola dolnozemských Slovákov, v súčasnosti tiež dôležité centrum Slovákov žijúcich v Maďarsku, v roku 1993 oslávila 275. výročie svojho znovuzaloženia slovenskými poddanými pochádzajúcimi zo severných stolíc Uhorska. Z tejto príležitosti skrsla o. i. aj myšlienka vydania publikácie Čabianska čítanka - Csabai olvasókönyv. Je to slovensko-maďarská dvojjazyčná učebná pomôcka, zbierka článkov z histórie novodobej Békéšskej Čaby pre študujúcu mládež miestnych škôl a bola vydaná v roku 1996. V jej doslove ako zodpovedný redaktor konštatujem nasledovné.

„Myšlienka zostaviť zbierku článkov z histórie Békéšskej Čaby sa zrodila pod vplyvom skúseností nadobudnutých pedagogickou činnosťou v tunajšej slovenskej škole. Žiaci základnej školy, ako aj gymnázia čoraz menej hovoria jazykom svojich predkov, málo pestujú ich tradičnú kultúru, nepýšia sa svojim pôvodom, sú v tomto ohľade indiferentní, ba niektorí akoby sa priam hanbili zaň. Ich vedomie vlastnej identity a pôvodu, ich citový vzťah k rodisku sú čoraz viac slabšie...

Zostaviť takúto slovensko-maďarskú čítanku z lokálnej histórie bolo potrebné aj preto, aby sa školská mládež i dospelé obecnstvo župného sídla oboznámilo s dejinami nášho mesta, s dejinami možno prehľadnými, ale predsa hádam inšpiratívnymi. Inšpiratívnymi v tom zmysle, že táto čítanka môže byť pomocníčkou v hľadaní „koreňov“, že môže podnecovať aj k ďalším štúdiám minulosti mesta.

Myšlienka zostaviť čítanku z lokálnej histórie vyviera aj z toho šíriaceho a prehlbujúceho sa poznatku, že lokálna historiografia by mala zaberáť v školskej výučbe dejepisu čoraz väčší priestor...

Situácia Slovákov žijúcich v Maďarsku je veľmi ťažká. Slovenská národnosť v Maďarsku stojí pred úplným zánikom, - hovorí sa dnes, hovorilo sa i v minulosti viackrát, a Slováci v Maďarsku ešte žijú. A predsa, nazdávam sa, že ich, naše položenie, nikdy nebolo natoľko zlé ako v súčasnosti. Znakov úpadku je veľa a tie sa iba množia aj naproti niektorým pozitívnym faktom. Faktami sú na jednej strane napr. slovenské menšinové samosprávy, pobočky Zväzu Slovákov v Maďarsku, rôzne iné občianske združenia, kultúrne telesá a iné organizácie. Ale skutočnosťou je i to, že počet žiakov našich slovenských národnostných škôl z roka na rok rapídne klesá. Staršia generácia nám vymiera, nesú so sebou do hrobu slovenský jazyk, bohatú našu kultúru, zvyky; stredná generácia, ktorá pracuje, stará sa o každodenné živobytie, z

najrôznejších príčin nevie odovzdávať nasledujúcej generácii hodnoty slovenskej kultúry; tak potom najmladšia generácia slovenského pôvodu už nehovorí po slovensky, nepozná bohaté tradície svojich predkov, asimiluje sa.

Slovenská národnostná škola v Maďarsku, nadnes už viac maďarská a ešte maďarskejšia, by mala nahradiť to, čo rodičovský dom zameškal urobiť. Či sa jej to darí, ako sa jej to darí, alebo radšej ako by sa jej malo lepšie dariť, to je otázka, na ktorú chceme dať odpoveď.

Slovenská národnostná škola v Maďarsku, už len dvojjazyčná a škola, v ktorej slovenčina sa vyučuje ako fakultatívny predmet, tým sa odlišuje od maďarskej, že je tam okrem všeobecných hodnôt zastupená i slovenskosť, slovenskosť v jazyku, v kultúre a slovenskosť v obsahu vyučovania.

Doteraz sme sa venovali predovšetkým slovenskosti týkajúcej sa jazyka a kultúry. Vyskúšali sme rôzne metódy vyučovania slovenského jazyka, materinského, cudzieho, komunikatívneho; učili sme žiakov spievať slovenské piesne aj tancovať slovenské tance, spoznávať kultúru Slovákov. Pritom obsah vyučovania - funkcia! - zostával v podstate a väčšinou maďarský, nehovoriac o takých učebných predmetoch, ako je maďarský jazyk, maďarská literatúra, zemepis a predovšetkým dejepis.

Len sa pozrime, čo obsahujú učebnice histórie slovenských národnostných škôl! Svetové dejiny a históriu Maďarstva. Pritom si všimajme aj to, čo tie neobsahujú. Napríklad históriu Slovákov žijúcich v Maďarsku a poznatky o slovenskom národe.

V tejto súvislosti mi dovoľte hovoriť o tzv. trojkontextovosti, o vzťahu človeka k vlastnému národu, či k vlastnej národnosti; k väčšinovému národu, či k menšine, teda k spoluobčanom, s ktorými žije v spoločnej vlasti; k materskému národu, či k vlastnej menšine odštiepenej od národa. Všetky tieto väzby by mali byť pozitívne a mali by tvoriť jednotu. V takomto duchu by mala vychovávať svojich žiakov slovenská národnostná škola v Maďarsku.

Je mojim pevným presvedčením, že keď sa na našich slovenských národnostných školách vyučuje len slovenský jazyk, prípadne i slovenská literatúra, a pestujú sa i slovenské ľudové tradície, to ešte nestačí. Slovenské národnostné povedomie, slovenská identita, to neznamená len ovládanie slovenského jazyka, slovenskej kultúry, ale aj znalosť histórie svojej národnosti, materského národa, vedomie toho, čo všetko vytvoril človek slovenského pôvodu v Uhorsku, resp. v Maďarsku, a to jednak na poli hospodárskeho, spoločenského, politického a kultúrneho života. Keď človek bude všetkého tohoto vedomý, bude pyšný na svoj pôvod, na svojich predkov a iste sa nebude hanbiť za svoj jazyk, za svoju kultúru.

Aby som povedané skonkretizoval, pomôžem si tiež citátom z doslovu Čabianskej čítanky a časťami z jej niektorých článkov.

„...Aj keď dnešná Békésska Čaba je viac maďarská ako slovenská, nik nesmie popierať jej slovenskú minulosť. Nesmieme zabúdať, že dnešku predchádzal včerajšok a predvčerajšok. Črty tváre dnešnej Békésskej Čaby na sklonku 20. storočia sa začali formovať po vyhnaní Turkov začiatkom 18. storočia, polia vyludneného, zdivočelého kraja boli zúrodnené za cenu mnohej vyliatej krvi a potu a postupne civilizované v 19. storočí. Najväčší podiel na tom mali noví kolonisti, ktorí sa sem prisťahovali zo severných, teda prevažne slovenských stolíc Uhorska. Predovšetkým im možno ďakovať za to, že z jednej spomedzi menších osád tohto kraja z obdobia pred Turkami Békésska Čaba v priebehu pomerne krátkeho času - dvoch storočí - sa vyvinie v najväčšie mesto okolia. Škoda, že pamätať sa na to je čoraz menej a menej v móde...”

Aký bol obraz Békésskeho kraja v 18. storočí, o tom svedčia riadky práce Opis Békésskej župy od Ambrusa Petika (v maďarčine).

„Po vyhnaní Turkov celá župa ukazovala obraz vyludneného, zdivočelého kraja. Východná a severná časť župy, Kerešské poriečie, bolo pokryté bahňiskami a porastené trstím, na juhozápade sa rozprestierali široké pustatiny bez stromov.

V 18. storočí cez leto stúpala para z rozľahlých vodných plôch, ktoré tam zostávali po takmer každoročných záplavách, oproti tomu nad holými pustatinami i na juhozápade dusil všetko živé rozhorúčený vzduch. Počasie bolo extrémnejšie ako dnes. Pre klímu Dolnej zeme boli príznačné v zime prudké metelice, veľké záveje a treskajúce mrazy, v lete zas mimoriadne suchá, krupobitá a zúrivá víchrica...”

Časť tejto župy - široké okolie Békésskej Čaby a Sarvaša, chotár Slovenského Komlóša a iných, sčasti aj

dnes Slovákmí obývaných osád - bola zúrodnená, scivilizovaná „za cenu mnohej vyliatej krvi a potu“ slovenských poddaných zo severných žúp Uhorska.

O mravoch čabianskych Slovákov v Čítanke hovoríme slovami evanjelického farára Ľudovíta Haana takto.

„Čo sa mravnosti čabianskeho ľudu týka, o tom sa môžeme chvalabohu a bez lichotenia vysloviť len pochvalne. Tu v radoch 30 tisícov obyvateľov sa zriedka pášu zločiny, a ak predsa, páchatelia obyčajne nie sú Čabania, ale cudzí alebo novoprišelci. V župnej temnici v Gyule zriedka vídať Čabana... Príčiny týchto chvályhodných dobrých mravov máme hľadať jednak v pobožnosti ľudu a jednak v jeho neobyčajnej robotnosti a snaživosti... Polihovanie je dozaista rodiskom hriechov... Ľud usilovný, robotný nemá kedy myslieť na vyčínanie...“ Je to citát z diela Békés-Csaba: Dejiny mesta od počiatkov do poslednej tretiny 19. storočia (v maďarčine).

K láske k rodisku vychováva text požičaný z predslova Čabianskeho kalendára znovuzrodeného v roku 1991.

„Každý, kto prichádza do Békéšskej Čaby, nech prichádza od ktorejkoľvek svetovej strany, v prvej chvíli uzrie vežu Velkého kostola. A ak je Čaban, jeho srdce sa iste rozbúši. Musí pocítiť, že je doma. Táto budova spolu s Kerešským kanálom a Okružnou hrádzou je výrečným svedectvom prasily predkov-zakladateľov mesta. Hľa, čabianska zotrvačnosť!“

Takto alebo podobne treba začínať vo vyučovaní miestnej histórie, poznatkami o rodisku. Čabianska čítanka svojim obsahom môže byť i príkladom pri zostavovaní ďalších. Začína článkom Náčrt dejín Čaby od najstarších čias a pokračuje udalosťami znovuosídlenia, rastom obyvateľstva, tzv. vyrojeniami nadbytku populácie a opisom života prvých desaťročí. Druhá kapitola sa zaoberá poddanským životom, tretia počiatkami školstva, ďalšia cirkevnými obcami Čaby. Kapitola Galéria portrétov oboznamuje činnosť znamenitých osobností osady asi do prelomu nášho storočia. Potom nasledujú opisy živelných pohrôm, ako sú i požiare, epidémie a povodne. Posledná kapitola Čítanky má titul Békéšska Čaba na ceste prudkého rozvoja, ktorá naznačuje obsah druhého, doteraz nevydaného dielu tejto publikácie. Ale to sú už udalosti, ktoré iným spôsobom inšpirujú výchovu k národnostnému povedomiu: ukazujú pokles slovenského živlu a nárast maďarského vplyvu.

Vo výchovnovzdelávacom procese na lokálnu históriu má nadväzovať vyučovanie kultúrnych dejín Slovákov žijúcich v Maďarsku, resp. Slovákov žijúcich predovšetkým v Rumunsku, v Juhoslávii a v Chorvátsku, nakoľko aj títo Slováci sú tou istou vetvou dolnozemskej Slovákov Uhorska, ktorí po Turkoch na Velkej maďarskej nížine hľadali väčší kus chleba.

Tretiu zložku výchovy majú tvoriť informácie o slovenskom národe, história, kultúra, zemepis a ďalšie.

Toto je projekt, ktorým sa Slovenský výskumný ústav v Békéšskej Čabe hodlá podieľať na obnovení obsahovej stránky výchovnovzdelávacej činnosti slovenských národnostných škôl v Maďarsku.

Čo sa nám doteraz podarilo uskutočniť, je to vypracovaná koncepcia doplnkovej učebnice z dejepisu. Na základe tejto sa už mala dopísať učebnica, ktorá ešte stále nie je hotová.

Pretože doplnková učebnica sa nemôže podrobnejšie zaoberať históriou regiónov alebo dejinami všetkých osád obývaných Slovákmí, potrebné je zostaviť tzv. miestnohistorické čítanky, ako je i Čabianska čítanka. Je to dvojjazyčná knižka, venovaná nielen pre slovenskú, ale i pre maďarskú študujúcu mládež, ba i pre dospelých. Teraz pripravujeme ďalšiu, Komlóšsku čítanku. V plánoch máme zostavenie ďalších, k čomu sú potrebné tri veci: dobrá vôľa urobiť takúto čítanku, koncentrovanie duchovných síl, a to predovšetkým miestnych, a zadovážiť potrebné množstvo financií. Za súčasných našich podmienok ani jedna z nich sa nezdá byť ľahká úloha.

Na záver svojho príspevku sa vraciam k jeho titulu - význam a potreba vyučovania miestnej histórie na národnostných školách - a k otázke slovenskej národnosti v Maďarsku. Situácia Slovákov v Maďarsku v súčasnosti je už natoľko zlá, že je až nevyhnutné, aby sme v prospech prežitia našej národnosti na školách použili novšiu, hádam účinnejšiu zbraň ako doterajšie: popri vyučovaní slovenského jazyka, slovenskej kultúry a slovenských tradícií je priam nevyhnutné aj účinnejšie formovanie povedomia žiakov (a dospelých tiež) vyučovaním lokálnej histórie, dejín a kultúry Slovákov žijúcich v Maďarsku, vyučovaním histórie a kultúry slovenského národa.